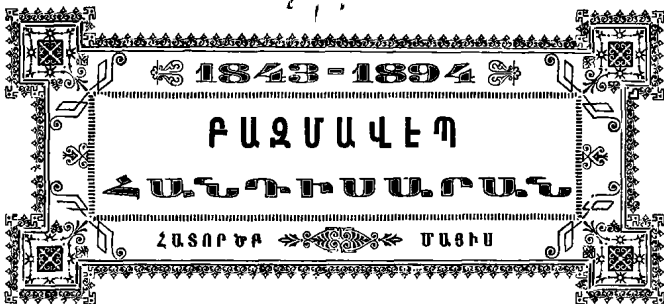

ՀԻՆ ՀԱՒԱՏՔ ՀԱՅՈՑ

Գ. ԼՈՒԻՍ Դ.

ԱՔՏԱՐԻ ԿԱՍ ԱՂԹԱՐԻ. — ԼՈՒՍԱԿԱՐԱՅ ՓԱՇՏՈՆ. — Ա. ԱՐԵԳԱԿԻ.

(Տես յ'էջ 145)

Աստուծոյ անհասանելի էութեան կամ բնութեան՝ մարդկային մտքը՝ ամենէն աստուածամուկ բացատրողն, Յովհ. Աւետարանիչ, բառ. « Աստուած չոյս է » ։ Առջին սրբապիւր հեղինակն (Մովսէս) Աստուծոյ աբարածոց անդրանիկ կ'ըսէ զ[ւ]ր. մարդու համար՝ յառաջ քան զայն, « խաւար էր ի վերայ անդրնոց » ։ և եթէ այն անշափ անձեւ անծանօթ անդրնոց մէջ՝ կար երկրիս սերմնայլ, այն ասին յայտնուեցաւ՝ երբ աստուածային կամքն հրամեց, թէ « Եղիցի [ւ]ր. և եղեւ [ւ]ր » ։ [ուրոյ, բայց այսպիսի լուսոյ (այ թանձր նիւթոց և ճրագաց) էութիւնն՝ ի՞նչ է. — թողումք իմաստասիրաց. բայց մեզ բաւական է մեր մտաց վկայութիւնն, թէ արարելու գերազանց և ամենազնիւ ամենապատուական ամենապիտանի բան մ'է, իբր կէս աննիւթ կէս նիւթական գոյութիւն. որոյ ամենէն զգալի և ամենաախելուչ կերպարանք և բովանդակիչք կ'երեւին մեզ անոնք՝ զորս յերես երկնից միանգամայն կոչեմք [ուսառոք, և ասանձնակի Աստուծոյ, Արեգակն, Լուսին,

և այլն։ Ասոնց տեսութիւնն յափշտակէ քիչ շատ խոհուն միտքը, կամ ինքնին անոնք խօսին մտաց՝ աւելի ազդու քան զայլ արարածս. « Երկինք պատմեն զգործս Աստուծոյ, և զա » ։ Բարած անոնց նորա պատմէ Հաստատութիւն », որ է բովանդակութիւն Լուսաւորացն. ըսել է, թէ ամենէն աւելի զգալի կերպով զԱստուած կերպարանող, երեւցընող կամ բացատրող՝ Լուսաւորքն են, որք իբր անդիմադրելի զօրութեամբ իրենց և իրենց արարողին կու ձգեն մարդկան աչքը, միտքը և սիրտը։ Պարզ է ընթերցողաց՝ յառաջաբանիս հետեւանքն. — զմայլող աչաց հետ ուղիղ միտք և սիրտ ունեցող մարդն՝ երբ և անսնէր զլուսաւորս՝ կու պաշտէր անոնց և իր արարիչը, ինչպէս յետոյ և հիմայ կու պաշտեմք զնա՝ տաճարաց մէջ։ Եւ ինչպէս՝ ըստ սրբապետ աստուածաբան անստարանչին՝ « [ւ]րս ի խաւարի անդ լուսաւորէ », և չեմք կըրնար լուսոյ գերազանցութիւնն ըմբռնել, եթէ խաւարին այլ տիւր գաղափարն և փորձը չունենամք, զրեթէ ամէն օր՝ գիշերի և ցերեկի փոփոխմամբք, կու

տեսնեմք կ'իմանամք որ խաւարն՝ մութն՝ լուսոյ ստուերն է, իր ետեւէն կ'երթայ կու պըտորաի, գրեթէ անընդմէջ՝ իր մօտէն. սակայն « խաւարն ոչ եղեւ նմա հաստ» ։ Այսինքն ոչ երբեք կու դալի կալի խառնուի միանայ աւոր հետ, լոյսն միշտ լոյս է, խաւարն միշտ խաւար. ճշմարտութիւնն միշտ ճշմարիտ, ստուծիւնն մոլորութիւնն՝ միշտ սուտ և մալարբայց ինչպէս շուքն լուսոյ՝ սուտն այլ ճշմարտութեան մօտ և քովը գտուի. իմաստունն միշտ կու տեսնէ անոնց զանազանութիւնը, անիմաստն՝ կու խառնակէ, կու շփոթէ և շփոթի. և այն որ ուղղատես մտաց՝ պարզ Աստուծոյ հայելի և ցուցակ մ'էր, թխրապէս մտաց կ'ըլլայ ցուցանք մի, և փոխանակ պատկերի՝ իսկութիւն և գոյութիւն. միով բանիւ աստուածային, և աստուած իսկ ։ Որպի շատերու՝ աստեղաց տեսութիւնն և քննութիւնն պատճառ եղած է զԱստուած ճանչնալու, աստուածապաշտ ըլլալու, շատոնց (այլ և շատ հին ժամանակէ)՝ զանոնք աստուած կարծելու, և լուսապաշտ կամ աստեղապաշտ ըլլալու. ինչպէս ցուցնէ մեզի պատմութիւնն հնագոյն ազգերը, Քաղդէացիս, Բաբելացիս, Փիւնիկեցիս, նա եւ Եգիպտացիս, և ինչուան նորաւայտ Ամերիկոյ աւելի կըրօւած և հիմայ պրեթէ սպառած ազգերը ։ — Ասոնց մէջ ամենէն հին և նշանաւոր առաջին յիշուածն էր, Քաղդէացիս. մինչեւ լուսաւորաց պաշտօնն և մալար կորնքն ալ՝ որ պարզապէս Աստեղագիտութիւն և Այստաց կամ Աղբարք կ'ըսուի, անոնց անուամբ Քաղդէութիւնն ըսուած է ։

Քաղդէից և հին Հայոց երկրին՝ գրեթէ միջոց չկայ. Կորդուաց լերինքն՝ հիւսիսային կողմէն Հայոց են, հարաւէն՝ Քաղդէից. և ասոնց Որ կամ Հռք քաղաքն՝ ուսկից ելաւ Արարամ երթալու ի Պաղեստին, և ուր իր նախնիքն աստեղաց պաշտօն մատուցանէին, սահմանակից է Հայոց Արարատականին ։ Ասոնց մերձաւորութիւնն, հին ազգաց հառարակ ծանօթութիւնը և մերազգեաց հետաքրքիր բարքն՝ չեն զոտարացնիր զմեզ հաւանելու՝ որ մեր նախնիքն այլ շատ կանուխ մոլորած ըլլան աստեղաց ուղիդ տեսութեան և հետեւած միայր Աստեղագիտութեան և Աստեղաբաշխութեան, և լուսաւորաց հաւատք ու պաշ-

տօն մատուցած ըլլան ։ Զայս ճանչնալու պարզ եղանակն է՝ նշանաւոր Լուսաւորներն առանձինն նկատել ։

Ա. ԱՐԵՊԱԿ. — Թերեւս միայն կոյրք չգիտնան, թէ ըստ բնական տեսութեան մարդկան՝ Արեգակն է գլխաւոր Լուսաւորաց, Այն (աչք) տիեզերաց կոչուած, գուցէ լաւ եւս էր ըսել՝ Աչք տիեզերաց յարեգակն. ուստի բնական այլ է՝ որ ի գերբնականէն մոլորեալ միայր՝ զԱրեգակն տաստուած համարէր, կամաց կամաց խտորելով իր նախնեաց զգացմունքն. որք զայն իրբեւ ամենէն զգալի յիշեցուցիչ աստուածութեան գինին, և անոր նայելով՝ զԱստուած պաշտէին. և ի սկզբանէ՝ ինչպէս մինչեւ հիւ մայ այլ՝ յարեւելք դառնային յարութիւն. մեր եկեղեցեաց խորանն կամ աւագ խորանն յայտնի կիցած է վկայ բանիս ։ Հնապունից համար՝ Արեգակն առիթ մ'էր կրօնից, յետոյ պատուելի եղաւ, և այլ յետոյ պաշտելի. պաշտօնն ուղեց շտեմած ատենն այլ տեսնել զԱրեգակն. և հնարեց այնոր պատկերը, նախ բնածեւ, ապա անձնական և մարդաձեւ, յետոյ. և առանձինն անուն տալով՝ իրբեւ զատ աստուծոյ. և այսպէս այլեւայլ ազգք այլեւայլ կերպով կոչեցին. Քաղդէացք՝ Բեւ կամ Բահադ, Արորեստանեացք՝ Արոր, կամ Արոր, Պաղեստինու զանազան ազգք՝ Բեշիւնգուր, Մոռք, Փիւնիկեցիք՝ Արոնիս, Պարսք՝ Միհր, Եգիպտացիք՝ Ոսիրիս, Յոյք և Լատինք՝ Փեբոս, և այլն. յետինքն՝ բաւական չգրելով մէկ Արեւ աստուած մի, չորս հինգ այլ աստեղացիք են, և մէկն Արամազդայ որդի, միւսն զարբին Հեփեսոսոսի, և այլն ։

Գալով առ մեր Հայկազունս, և թողով յօտար լեզուաց առնուած արեգական անունները (ինչպէս Բեշիւն¹ ի Հեփից), երկու տալիսական բառ ունիմք սուրբնշան լուսատուին, թէ եւ երկուքն այլ մի սկիզբն ցուցնեն, Արեւ (Բաշի ի սահակրիտ) և Արեգ-ակն, յորմէ աւելի սովորական Արեգակն. որ՝ ինչպէս աղբիւր-ակն՝ ջրոյ բղիւղմն ցուցնէ, սա այլ տաքութեան և լուսոյ. նոյն իսկ Արար-

1. Բառ Աշխհգր. Որք. 1. Ետ. 1861. Զարմա նախ հանդիպութեամբ միջին Ամերիկոյ Զօլոյ Ժողովրդեան լեզուա Բեզեւ կոչուի Արեգակն ։

մատն՝ ձայնիւ լծորդ է Աւր (օր) և Հուր բա-
ռից. կրքնամբ երբորդ՝ գոնէ մերձաւոր՝ ա-
նուն մ'այլ գրել զԱրփի: — Ինչ որ ըլլայ
բառից ծագումն՝ հաւանօրէն հին Հայք ուրիշ
ազգաց պէս՝ նախ զԱրեգակն պատուած և
պաշտած պիտի ըլլան՝ յերկիրն, իր առե-
րեւոյթ շրջանին մէջ, մանաւանդ ծագած և
ծածկուած աստեան՝ ի հորիզոնի. յետոյ բոլո-
րակի ձեւով ներկայած, ապա և մարդակերպ.
հուսկ յետոյ՝ թուի թէ օտարաց նման կամ
անոնց հետեւած՝ անձնաւոր այլ համարած
են, և այնպէս ձեւացուցած իրենց պաշտած
տեղերում: — Ինչ կերպարանք արդեօք ըն-
ծայած են: — Եթէ չեմք խարուիր, հին վի-
պասանք մեր՝ ցուցրենք գնա իրենց « Երկ-
նէր փրկիմ, երկնէր Երկիր » երգով, որոց
գործակից կ'ըլլայ և Երան, որ կ'երկնէ կար-
միրի Եղեգնիկ մի, ուսկից բոց ու կրակ կ'ել-
նէ, և անոնց միջէն Լարմիրի ու խարտեաշ
Պատանեկիկ մի կու վազէ կ'երնէ, բոցեղէն
մանրիկ աչքերով, և արեւակերպ: Այսպէս
կարծեմ հատային և կերպարանէին կամ
գոնէ հնարէին պաշտօնեայք և բանաստեղծք
Հայոց. որոց աւելի նորագոյնքն այն խարտեաշ
պատանեկիկն անձնաւորեցին կամ ուղիցին
ծանշալ կ'վաճագին, թուռն կամ թռուռորդի
իրենց ամենէն սիրելի թագաւորին և դիցա-
գին, Տիգրանայ, ժամանակակցի Կելարսի:
Գուցէ և ի Հնդկաց եկած բուրմի Տարօն՝
այսպէս յարմարեցուն իրենց և Հայոց հա-
ւատքը, որք աստուածապէս պատուէին զԱլկի
գերագոյն կրակն, իբրեւ կենդանատու տարե-
բաց և եղանակաց, որով և զուգէին ընդ Ա-
րեւու: Դիւրին էր զուգել և զԱլկի ընդ Վա-
հագնի, որ զբուրի և վաճակն. և յայնմապէս
կ'ըսէ մեր հին վարդապետաց մէկն՝ Արարչու-
թեան բացատրութեան մէջ. « Ռմանդ զԱ-
րեւակն պաշտեցին և վաճակն կոչեցին ¹ »:
Այդ հնդկի Ալկի անուան՝ միթէ չէ՞ համա-
նիշ և լատինն Ignis՝ հուր, և յայնն "Αγ-
րος. — Մեր մերձաւորաց վրացոց պատմիչք
կ'աւանդեն, թէ իրենց մէջ Արեգակն և Ընդ-
հանուր լուսաւորաց պաշտօնն շատ կանուխ

մտած է, Մծիխթոսի մահուանէն քիչ վերջը,
որ էր, նոյնպէս ըստ աւանդութեան, Հայկայ
եղբորորդին:

Ալեւի ստոյգ կամ երկրորդ տեսակ արե-
ւապաշտութիւն՝ յայտնուած է ի Հայս՝ ի-
րենց Արշակունեաց տէրութեան սկսմամբ. ո-
րոյ նահապետն Վաղարշակ՝ մի և կէս դար
նախ քան զԹուական Փրկչին, ուրիշ կրօնա-
կան պաշտամանց կարգադրութեան հետ, « Մե-
» հեանն շինեալ յԱրմաւիր՝ անդրիս հաստատէ
» Արեգակն և Լուսնի » (Խորեն. Բ, Ը):
յայտ է ուրեմն՝ որ այս անդրիք զիջական կամ
մարգակերպ էին, և որպէս թուի՝ կրապար-
պայինքն մինչեւ ի կէս կամ մէջ մարդոյ ձե-
ւացեալ: Այլ թէ ինչ ձեւ կամ կերպարանք
ունէին՝ չէ յայտ. հաւանօրէն Միհրի դէմք
ունէին, զոր յետոյ յիշելու եմք. որոյ պաշտօնն
թէ և ենթադրեմք ի Պարթեւաց մտած՝ բայց
հաւատքն արդէն կայր ի Հայս. կային և
Հայք Արեգակնապաշտք կամ Արեգնապաշտք,
ինչպէս կ'ըսուի մեր գրոց լեզուաւ: — Վաղար-
շակայ թռուռորդայն աստեան, զօրապետն Բար-
դափրան՝ դաշանց հաստատութեան համար՝
նախ կ'երգնու յԱրեգակն, յետոյ ամենայն
երկնաւոր և երկրաւոր պաշտելիաց. նոյնպէս
Արամ թագաւոր ստիպէ Երնանու Հրեայ՝
նախ « երկիր պապանել Արեգակն, և (ապա)
պաշտել զկուռս արքայի » (Խոր. Բ. ԺԲ).
թողումք Լաբուրնայի ըսածն վասն Եղեա-
ցոց Արեւ և Լուսնի պաշտելուն՝ ասորական
չաստուածոց հետ: — Վերոյիշեալ թագա-
ւորն (Տիգրան) և իր հայրն Արտաշէս, որոց
արեւոյն ուլ զ'երգնոյր Բարդափրան, ուրիշ
աւարներու հետ յունական կուղեր այլ բերին
և հաստատեցին յայլեալ կողման իրենց
աշխարհին, ինչպէս յիշեն Աղաթանգեղոս և
Խորենացի. անհաւանելի չէ՞ թէ և անոնց
մէջ ըլլային և յոյն Արեգակներ, Ապոլոնի և
Փեբոսի կերպարանօք, կառօք և երկվաբօք:
Յետեւոց՝ (ձերբուն) գուցէ հին աւանդութեամբ
մի՞ այլ ոչ հին Ոսկեփորիկ՝ զրիշ մի՞ անուն.

1. Իբրեւ դիւցազնական անձն՝ յետոյ պիտի
յիշեմք զՎահագն:

2. Եթէ հայ խելքի և թէ օտարի ծնունդ է,
1288 թուին գրուած Տօմարի մէջ կայ հետեւեալ
բանս. « Զինչ է նիւթ ամանակի (Արեգակն). »
— Հուր է բաղադրանալ, աղ է և կրկաթ. լոյս

հերն այլ նշանակե՛, գրելով, « Անուանք վարչաց Արեւսական, Էնկի, Մհերի, Բենիկ և Սենիկ »․ չգիտեմ թե՛ փերոսի կառաց ձիանքն այլ յոյն անուններ ունէին, թե՛ աւսոնք լոկ հայ խեղաց ծնունդ են ։

Վերջոյիշեալ երգման ձեւն՝ յայսնէ և Աւրելու կեանք նշանակելն, որ մնացած է և ի քրիստոնէութեան. Բագրատունեաց թողած արւանազրութեանց մէջ յեկեղեցիս՝ շատ հեղգդուի յիշատակն՝ յարեաշատադիսն բարերարաց, այսինքն մտղիմանք երկար ապրելու. և մինչեւ հիմայ լսուի երգմանն և կամ փաղաքշանօք՝ Արեւոյ սիրեմ, Երէ Արեւոյ սիրես, Արեւոյոյ մեռեմ, և այլն. Ինչպէս հիներն այլ մեռնելու կամ մեռցնելու համար կ'ըսէին զԱրեւ հատանել, յԱրեւե հարկանել, նեկանել, և ասոնց նման բացատրութիւնս, անք, այսպէս՝ և ասնպիստաւ կամ երկտաւարդ մեռնողն այլ կոչուած է « Արեւայեւ վարժանեալ » :

Անցողաբար յիշեցնենմք քննաբանից, որ աստեղապալադն Սարգսից՝ մերոց պէս Արեւ կամ Ռարու կոչած են զԱրեգակն. գուցէ պատահաբար ինչուան Ուլիկանիոյ մէջ Արեգական պաշտօնէից ընկերութիւնն կոչուի Արեգի անուամբ (Arekois կամ Areois)։ Բայց մեզի անելի գիտելի են մեր երկրին մէջ այս լուսաւորին անուամբ կոչուած այլևայլ տեղեր, մանաւանդ ի Տարօն, ուր և Արեգակնածագ բլուրն, ի Սիւնիս՝ որոյ ամբողջ գագաւտ ի Սիւնէիք կոչուի, և պաշտօնն յայսմեցաւ յաւաքելութեան Ս. Բարդուղիմէայ։

Աւելի զիտելին եւ զարմանալին է որ Արեւապալատութիւնն քան զայլ հաւատօ՝ կերպով մի աւելի երկար և խոր տպաւորութեամբ յազգային մեր, և այլեւայլ ժամանակ երեւցեր են Արեւապոլիս, զուցէ մինչեւ հիմա, երբ, եթէ և ողորմ յորոշուն ո՛ր ազգի մնաւ,

ցորդը ըլլաւ։ ԺԱ դարուս կիսում Գր. Մա-
գիսարոսն՝ այս անուամբ յիշէ զանոնք, և ի
Զանգիկի մեղուց համարի յառաջ եկած. « Ու-
» մանք ի նոցանէ գեղեակք՝ Արեգակնա-
» պաշտը, զոր՝ Արեգադդիան անուանեն. և
» ահա են յայլմ՝ դաւառի (Միջագետաց) բա-
» զումք, և քրիստոնեայոս զինքեանս յայտ-
» նապէս կոչեն. բայց եթէ որպիսի՝ մնչորու-
» թեամբ և անառակութեամբ վարին, զիւ-
» տեմք զի ոչ ես անսեղեակս ։ — Իրմէ
զար մի վերջը՝ իր Շնորհալի շատաւից Ս.
Հերոսէ՝ Սամոստիոյ կողմանց Արեւորկեաց
համար յայտնապէս կ'ըսէ, թէ Հայոց սե-
րունդը են, որք « Ոչ կամեցան լուսաւորիլ առ-
» առածային լուսովն՝ ի ձեռն Լուսաւորչին մե-
րոյ ։ և կ'ու պատուիրէ քահանայից, որ ա-
նոնցմէ դարձի եկողներն ընդունելու առեն՝ ե-
րեսինի յարեւմուտք դարձընել տան և երեք
անգամ լքնել յերեսս սատանայի, և իւրատել,
թէ՝ « զԱրեգակն՝ մի՛ այլ ինչ համարիք՝ քան
» թէ ճրագ աշխարհի, զոր ստեղծ արարչին Աս-
» տուած, և եղ զուս յերկինս՝ լուսաւորւ լինել »
» երկրի » ։ Արեգա պաշտանային կամ պատուոյ
հետ՝ առնոց Արեգիսարոսի յիշած անառակոս-
թիւնը՝ քիչ մ'աւելի բացատրէ մեր Ս. Հայ-
բապեան, որով կ'իմացուի Պայլիկեանց և Թոն-
րակեանց աղանդոց պիղծ խառնուրդն այլ ի
գործս և ի ծէսս նոցա. մինչեւ իրմէ քիչ մի
առաջ զորոյ վարդապետն Դաւիթ որդի Ալա-
կայ՝ յայտնապէս կ'ըսէ, թէ « Պայլիկեանքն
կամ Մոծղայայք՝ Արուիորդոց ազգն է » ։ Երկու
դար վերջն այլ՝ ԺԴ-իս կիսում՝ Մխիթար կա-
թողիկոս գրէր առ Պապն Հռոմմայ, թէ այն
ստեռն այլ գտնուէին Արեւորդիք ի Մանադ-
կերտ, որ շատ դարերով այլ յառաջ քան ըզ-
շնորհալին և զՄագիսարոսն՝ բոյն էր Թոնրա-
կեան աղանդաւորաց և իրենց նմանեաց՝ ։

Յիշեալ ժ. դարու վերջերը՝ Լենկթիմուր
Մէրահնու կողմերը չորս գեղերու մէջ (Շուլ,
Շմբրդախ, Սաֆարի և Մարաղի) Արեւա-

1. Առանց վրայգը ի նոր առնեն կարեւոր և ընդարձակ տեղեկութիւնք հրատարակեցան, Հայերէն (Քաղմ. ՄԱ.), և գերմաներէն (Die Paulikianer, von K. Ter-Mkrtschian. Leipzig. 1893).

պաշտները գտնելով, կու ջանայ գանձեր իր կրօն-
քին դարձնել, և չկարնալով՝ « աւերեաց
» զքաղաքն, կ'ըսէ թովմա Մեծոփեցի պատ-
» միչ. և չորս (յիշեալ) գեղ՝ իտպառ կործա-
» նեաց. և յետոյ դարձեալ սաստանայի հնա-
» րիւք՝ բազմացան ի Մերսին և ի յԱմիգ »:
Ասէ առաջ կու գրէ Մխիթար Ապարանե-
ցի. « Են ոմանք Հայկազեանք և հա լեզուա-
» Արեւապաշտք, և կոյին Արեւորդիք. սոքա ոչ
» ունին գիր և դպրութիւն, այլ աւանդութեամբ
» ուսուցանեն հարքն զորդիսն իւրեանց, զոր
» նախնիք նոցա ուսեալք էին ի Զրադաշտ մո-
» ղէ՝ անյորշանին պետէ, և ընդ որ (կողմն)
» երթայ արեգակն՝ ընդ այնմ երկրպագեն,
» և պատուեն զժառն Բաշտի և զՇոշան ծա-
» ղիկն և զԲաւթակին և զայսն, որ զդէմն
» իւրեանց շրջեցուցանեն ընդդէմ արեգականն.
» և նմանեցուցանեն զինքերանս նոցա՝ հաւա-
» տով և գործով բարձր և անուշահոտ. և առ-
» նեն մատաղ ննջեցեաց. և տան զամե-
» նայն հասս Հա երիցու: Սոցա առաջնորդն
» կոչի Հազըրպետ. և յիւրաքանչիւր ամի եր-
» կու անգամ կամ աւելի՝ ամենեքեան այր
» և կին ուսոր և դուստր, ժողովին ի գութ մի
» յոյժ խաւարին », և այլն: — Մեծոփեցոյն
գրեալթէ ժամանակակից՝ թըլկութեանցի Յովհ.
Պուլստն և հայրապետ.

« Կինն՝ ոչ պթապ յԱրեւորդաւ,
Ոչ ի Թուրքէ ոչ ի Հոգէ.
Զով որ սերէ՝ հաւատն այն է »:

Իսկ Արեւը սիրող բոլսոց մէջ յիշէ ուրիշ եր-
գիշ ծաղկաբան մի (Դաւիթ Սալաձորցի).

« Սինն, իրեցուկն ու Եզըրպէն, կու բազասեն Արեւը
(գուն.
Նոցա երաժն ուրիշ է, կու շըրլին՝ զօրն կես արեւուն »:

Մեզի աւելի մօտ դարուց գրողաց մէջ այլ գը-

տուին յիշատակք Արեւորդեաց. մինչեւ հիմայ
Միջագետաց կողմերում Շէմսի կոչուած ա-
ղանդաւորք՝ որ Արեւային ըսել է, հեթա-
նոսութենէ, ըրիստոնէութենէ և իշամէ խառն
կրօնք մ'ունին. բայց իրենց ազգի ժազումն
յայտնի չէ, տեղացեաց լեզուն կու խօսին.
Իսկ բուն Հայոց երկիրներու մէջ՝ Կաղզուանայ
կողմերում՝ գեա լսուին Արեւորդի կամ Ար-
ծուդի կոչուած լեւիք՝ Երասխայ և Արա-
ծանոյ անլըրպետք, ուր Եզխիք և արեւա-
պաշտք՝ գոնէ Արեւորդիք՝ մեր օրերուս այլ
յայտնուած են և յիշուած ի տեղագրողաց,
որպիսի է Տեքիէ, (Texier, Asie Mineure,
I. 105. 123).

Արեգական ներգործութեան մարդկան հա-
մար ամենէն աւելի երկրպագութեան կամ
բոլսոց անելութեան համար հարկաւոր ըլլալն
յայտնի է, և այնով դրդիւն ի պատիւ նորա. և
որչաքի բնական պատճառաւ կոչուած են զա-
նազան բոյսք այնոր անուամբ, կիրնայ դեռ յո-
մանս նշմարել և կրօնական ինչ մտածու-
թիւն. ինչպէս յ'Արեգական մայր, Արեգա-
կան ժողիկ, Արեւքութիկ, Արեւածագ, Ա-
րեւածաղիկ, Արեւապաշ, և այլն Արդեօք այս-
պիսի ազդեցութեան համար նախնիք իրօք կեն-
դանի էակ մ'այլ կարծէին զԱրեգակն, կամ
իր մէջ կենդանի էակներ. ինչպէս վերոյ-
գրեալ ծանօթութեան մէջ գուշակուի, և ինչ-
պէս աղթարարան երդմեցուցիչ մ'այլ, հա-
ւատալով կամ չհաւատալով, հիւանդութիւն-
ները կ'ուզէր կապել նա և « 365 Սրբութիւն »
» որ կան ի սիրտ Արեգականն, (զ) որ ոչ հրեշ-
» տակք գիտեն և ոչ հրեշտակապետք, բայց
միայն Հայր »: — Իսկ դու ուստի՞ գիտցար,
ո՞ւմ խնդացնոր. որ՝ նոյնպէս տեսեր ես անոնց
» շտեպած նա և « 365 Սուրբք » օրք կան ի
» մէջ ծովուն »:

(Շարայարեւի)